

Dkt. Jeffrey Hudon, Akiolojia ya Kibiblia, Kipindi cha 17, Akiolojia na Sulemani

© 2024 Jeffrey Hudon na Ted Hildebrandt

Huu ni Dkt. Jeffrey Hudon katika mafundisho yake kuhusu Akiolojia ya Kibiblia. Huu ni kipindi cha 17, Akiolojia na Sulemani.

Sawa, sasa tunahama kutoka utawala wa Daudi hadi utawala wa mwanawe, Sulemani.

Mojawapo ya ugunduzi wa mapema unaohusishwa na takriban kipindi cha Sulemani ni kile kinachojulikana kama kalenda ya Gezeri. Hiki ni kibao kidogo sana cha chokaa laini sana ambacho labda kilitumika kama zoezi la shule kusema aina ya kifungu cha mashairi kuhusu tarehe za mavuno na nyakati, mavuno tofauti, vipindi vya mavuno katika msimu. Na hilo lilipatikana na Macalester, amini usiamini, huko Gezeri, na bado ni kipande muhimu cha ushahidi wa epigraphic kutoka wakati wa Sulemani.

Unaweza kuona hapa kwamba ilikuwa kama mchoro wa kale, jinsi tulivyotumia nilipokuwa mvulana, ni kwamba ungekwaruza na kuweka ukubwa wa maandishi kisha kukwaruza kibao na kuifuta kisha kujaribu tena, kwa sababu unaweza kuona herufi za awali kutoka kwa maandishi ya awali chini yake. Palimpsest ni neno sahihi kwa hilo. Na huu ni mfano wa mojawapo ya hayo.

Nataka kuacha akiolojia hapa kwa muda mfupi tu na kuzungumzia historia mbili kuu za Agano la Kale. Na ya kwanza kati ya hizi ilikuwa historia ya Kumbukumbu la Torati, historia inayoelezea historia nzima kutoka kitabu cha Yoshua, Waamuzi, 1 na 2 Samweli, na 1 na 2 Wafalme. Sasa, hii ni kazi ya kihistoria, kazi kubwa ya kihistoria, lakini pia, muhimu zaidi, ni historia ya theolojia.

Na kwa hivyo, unaposoma maandishi ya kibiblia yanayohusiana na ufalme, unapewa historia iliyochaguliwa. Sio historia kamili, historia ya jumla. Ni historia inayohusiana na uhusiano kati ya Mungu na watu wa Israeli.

Hilo lazima lieleweke unaposoma matukio haya muhimu, matukio ya kijiografia, yanaweza kutajwa au kutotajwa, au yanaweza kutajwa kwa kupita kiasi wakati kwa kweli ni muhimu sana. Kwa nini? Kwa sababu si lazima yana uhusiano mkubwa na historia ya kitheolojia ya watu. Sasa, kitabu cha Wafalme kiliandikwa na kusambazwa wakati wa uhamisho.

Na wana wa Israeli, waliokuwa uhamishoni Babeli, walikuwa wakiuliza maswali. Kwa nini tuko hapa? Ni nini kilichotokea duniani? Na hivyo, kitabu cha Wafalme kimeandikwa kujibu swali hilo. Hii ndiyo historia yako.

Hivi ndivyo ulivyofanya. Hivi ndivyo ulivyofanya kwa kutokumtii Bwana. Na hivi ndivyo ilivyotokea.

Sasa, kitabu cha Wafalme kinatumia vyanzo. Na hivi vimetajwa, kama chanzo chochote kizuri cha kihistoria, katika maandishi. Na hivi ni historia ya wafalme wa Israeli na Yuda.

Hizi ni kumbukumbu za kifalme. Na kwa bahati mbaya, zimepotea. Sasa, kuna swali kama zilipotea wakati hekalu na Yerusalemu vilipoharibiwa, au zilipotea baadaye katika historia.

Josephus, katika kuandika kitabu chake cha Antiquities of the Jews, anaonekana kutumia maandishi ya kibiblia badala ya maandishi haya ya wafalme wa Israeli na Yuda. Ana vyanzo vingine vinavyoonyesha wazi katika maandishi wake wa historia, lakini kama alikuwa na haya au la ni jambo la kutiliwa shaka. Kuna fomula ya kifalme kwa kila mfalme.

Kwa kawaida humaanisha simulizi fupi la utawala, jina la mama yake, tathmini ya kitheolojia, na maelezo ya kifo na mazishi. Kitu kingine chochote, tena, kimeandikwa na kujumuishwa kwa sababu za kitheolojia. Sasa, theolojia ya wafalme, na kuna theolojia ya wafalme, ndicho tunachokiita adhabu ya jumla.

Yaani, dhambi za mababu hukusanywa pamoja na kuendelea kuongezeka hadi majani yavunje mgongo wa ngamia, na kisha hukumu huja kwa wazao wao, si lazima iwe kwao. Kwa mfano, wakati wa utawala wa Manase, kifo kilitupwa.

Yerusalemu na Yuda zingeanuka. Lakini Manase hakuishi kuona hilo. Hilo lilitokea yapata karne moja baada ya kifo chake.

Sawa, kwa hivyo tunakuja kwenye utawala wa Sulemani. Hapa kuna picha nzuri ya Yerusalemu kutoka wakati wa Sulemani. Unaweza kuona kwamba kaburi la Kiislamu linaloitwa Kuba la Mwamba linatawala mlima wa hekalu.

Lakini chini ya kuba hilo kuna ushahidi katika mfumo wa vipandikizi kwenye mwamba na vipandikizi vya msingi vinavyoonyesha ushahidi wa hekalu la Sulemani. Sawa, Sulemani hakuwa wa kwanza kutawazwa baada ya kifo cha Daudi. Ndugu yake Adoniya alitawazwa na kundi la watu kusini mwa Yerusalemu mahali paitwapo Ein Rogel, ambapo ilikuwa chemchemi ambayo baadaye ilikauka, labda baada ya tetemeko la ardhi wakati wa utawala wa Uzia.

Na hivyo Adonia, pamoja na wafuasi wake, walitawazwa hapa, karibu na Yerusalemu. Huu, tena, ni mlima wa hekalu, picha ya zamani sana, labda kutoka karne ya 19, kwenye Chemchemi ya Gihoni, chanzo cha maji cha Yerusalemu. Na kisha utawala mfupi wa Adonia ulishindwa.

Tulizungumzia kuhusu Nabii Samweli katika slaidi ya awali, na hapa tena ni mahali pa juu pa Gibeoni ambapo Sulemani aliomba hekima. Na hilo linaweza kuonekana mbali sana kaskazini kwenye anga la kaskazini, kaskazini mwa Yerusalemu. Sawa, hebu tuangalie Yerusalemu yenyewe kwa wakati huu.

Tulitaja hapo awali kwamba Yerusalemu ina historia ndefu sana kuanzia Enzi ya Mawe ya Shaba. Lakini hebu tuangalie kwanza kabisa topografia ya jiji. Yerusalemu ni jiji la vilima na mabonde.

Mtunga Zaburi anatuambia kwamba Bwana huwalinda watu wake kama milima na huwazunguka watu wake kama milima inayozunguka Yerusalemu. Kwa hivyo, Yerusalemu iko juu ya nchi ya vilima. Ni ya milima.

Ni kama futi 2,500, lakini imezungukwa pande zote na vilima vya juu zaidi. Mashariki mwa Yerusalemu, tena, kwa bahati mbaya kutoka kwenye picha hii hapa, kuna Mlima wa Mizeituni, ambao ni ukingo mrefu unaoishia katika sehemu iliyokatwa na kisha unaenea zaidi kusini kama Kilima cha Makosa. Na kisha, kusini mwa Yerusalemu kuna kile tunachokijua kama Kilima cha Shauri la Uovu.

Kijadi, hapa palikuwa mahali ambapo Sanhedrini ilikutana ili kuamua hatima ya Yesu Kristo. Sina uhakika kama hapo ndipo mahali hapo au la, lakini ndivyo inavyoitwa. Hapa mashariki, tena mbali na picha, kuna Njia ya Ridge, ukingo wa maji ambapo Njia ya Mababa wa Kanisa inafuata.

Na hiyo ni ya juu zaidi. Hii inalingana na King George Avenue ya kisasa na Karen Ha'Yisot huko Yerusalemu Magharibi. Ardhi pia hupanda, hupanda, na kupanda kaskazini mwa jiji.

Tena, Yerusalemu iko kwenye bakuli, kwa mfano, na imezungukwa na vilima vya juu kila upande. Sasa, kati ya vilima hivyo na Yerusalemu kuna mabonde. Bonde la kwanza ninalotaka kutaja ni Wadi al-Jawz, au Bonde la Kidroni, ambalo linaanzia hapa, mkabala na mji wa kale leo, na linazama sana kabla ya kushuka na kujiunga na mabonde mengine mawili.

Na mabonde hayo kwanza ni Bonde la Kati, kuanzia hapa juu na kushuka na kujiunga na Bonde la Kidroni. Na kisha upande wa magharibi kuna Bonde la Hinomu, ambalo huanza upande wa magharibi wa jiji karibu na Lango la Yaffa na kushuka na kuzunguka kusini na kisha mashariki na kuungana na Kidroni na Transversal au tuseme Bonde la Kati na kisha kushuka na hatimaye kumwaga maji yake kwenye Bahari ya Chumvi. Kuna mabonde mengine pia.

Hili ni Bonde la Msalaba hapa ambalo lilitumika kama safu ya ulinzi kwa Yerusalemu wakati wa kipindi cha Agano la Kale na pia kipindi cha Agano Jipya la awali. Watawala

wa awali wa Hasmoni walijenga ukuta hapo. Sawa, jiji lenyewe, kwanza kabisa, lina Kilima cha Mashariki.

Na hii ndiyo sehemu ya zamani zaidi ya Yerusalemu iliyokuwa ikikaliwa. Tena, kurudi kwenye kipindi cha Chalcolithic, nyumba za zamani zaidi tulizozipata zina tarehe ya wakati wa Ibrahimu au Enzi ya Shaba ya mapema. Katika Enzi ya Shaba ya Kati, iliimarishwa bila shaka, na ngome ziliendelea hapo katika historia yake yote.

Kaskazini mwa hilo kuna Mlima Moria au Mlima Sayuni. Huu ndio uwanja mtakatifu au mahali pa hekalu. Hapo awali, Daudi aliweka Hema la Kukutania au maskani hapo, na kisha Sulemani akajenga hekalu ambalo lilitumika kama mahali pa hekalu chini ya Sulemani, Zerubabeli, ukarabati wa Herode, na kisha hadi uharibifu wa mwisho mnamo 70 BK.

Na kisha, hatimaye, tuna Kilima cha Magharibi, ambacho kwa kweli ni sehemu ya juu zaidi katika Yerusalemu ya kale, ni Kilima cha Magharibi. Angalia topografia tambarare hapa. Wachunguzi wengi wa awali waliangalia Yerusalemu na kudhani kwamba sehemu ya kwanza kabisa ya Yerusalemu ilikuwa hapa, si hapa.

Kwa hivyo, huu ukajulikana kama Mlima Sayuni badala ya Mlima Sayuni halisi, ambao ni Mlima Moria. Hata hivyo, utafiti wa baadaye na kuendelea ulifafanua na kusahihisha hilo. Sasa, mstari wa ukuta unaouona hapa kwenye ramani hii unaanzia mwaka 1517.

Hizi ndizo kuta za asili za Ottoman. Waturuki wa Ottoman walipoingia na kushinda eneo hili, walijenga upya kuta za Yerusalemu, na kuta hizo zinaendelea kuwapo hadi leo, miaka 400 baadaye. Hata hivyo, Ottoman walishindwa kujumuisha sehemu ya kusini ya Kilima cha Magharibi na Kilima cha Mashariki, sehemu ya zamani zaidi ya Yerusalemu, ndani ya jiji lao lililozungukwa na kuta.

Mtawala wa kwanza wa Ottoman, Sulemani Mtukufu, inaonekana alikasirika sana kuhusu hili, na wasanifu majengo hao walilipa kosa lao kwa dhahiri kwa maisha yao. Kile kilicho cha kale kando ya ukuta huu wa Uturuki ni jukwaa la hekalu, ambalo tena limejengwa juu ya jukwaa la Herode, aina ya jukwaa lenye umbo la trapezoid ambapo hekalu la Sulemani na baadaye hekalu, hekalu la pili, Zerubabeli na Herode, zilijengwa. Kwa hivyo, baadhi ya ukuta huu, kwa mfano, mstari huu wa magharibi hapa, mlima wa hekalu na vipande vya vipande hapa, vinatokana na kipindi cha kibiblia.

Sio lazima Agano la Kale lote, lakini baadhi yake yana tarehe ya Agano Jipya. Sasa tunarudi kwenye mchoro mwingine hapa na hivi ndivyo Yerusalemu ilivyokuwa katika Agano la Kale. Tayari tumeona ujenzi mpya wa Yerusalemu na msanii wakati wa Daudi na Sulemani.

Huu ni mji wa Daudi. Huu ndio msingi wa kale wa Yerusalemu, Kilima cha Mashariki hapa. Na kisha Sulemani alipokuwa mfalme, alijumuisha Ofeli, Milo, na kisha mlima wa hekalu au Mlima Moria, bila kutumia tena jukwaa la baadaye la Herode, bali ukuta tu kuzunguka kilele cha mlima.

Wafalme wa baadaye wa Yuda, naamini, mwanzoni mwa karne ya nane chini ya Yoashi na labda hata mapema zaidi, walipanua Yerusalemu ili kujumuisha Kilima cha Magharibi. Kwa hivyo, Yerusalemu, wakati wa wafalme wa baadaye wa Yuda, ilitoka hapa kando ya ukingo wa kusini wa bonde linalozunguka Lango la Yaffa la kisasa na kujumuisha Kilima cha Magharibi hapa chini, ikijumuisha Bwawa la Siloamu na kuunganisha ukuta wa jiji la Daudi. Kwa hivyo hivi ndivyo Yerusalemu ilivyokuwa tangu wakati wa, tuseme, nabii Isaya hadi nabii Yeremia na kuanguka kwa jiji mnamo 586 KK.

Tena, hapa kuna picha za Yerusalemu wakati wa Agano la Kale. Huu ni Yerusalemu kama ulivyoonekana wakati wa Sulemani. Angalia bwawa la Siloamu liko nje ya mji.

Hilo linaweza kuwa kweli au la, lakini pia wana ugani hapa kulinda chemchemi ya Gihoni pamoja na mnara wa ulinzi au minara inayolinda chanzo hicho cha maji cha Yerusalemu. Huu ni mji wa Daudi hapa. Jumba la Daudi, unaona ukuta hapa na kisha ukuta uliozungukwa juu ya Mlima Moria.

Mtazamo wa mandhari hapa ni sahihi kabisa, umeonyeshwa kwa usahihi kabisa, kwa kweli, ingawa hii inaweza kuwa sahihi au la hapa. Picha ya hekalu la Sulemani, ambayo tutaifungua baada ya muda mfupi. Na tena, mnara huu na bwawa, mnara wa nje ya mural na bwawa lililolinda chemchemi ya Gihoni.

Kulivunja ukuta kwa njia isiyo ya kawaida, lakini ndivyo Wakanaani walivyofanya. Sasa, baadhi ya wasomi wanasema kwamba haya yote yalitokea katika Enzi ya Chuma. Kwa hivyo hilo linajadiliwa.

Hata hivyo, mchimbaji anaashiria kwamba hilo ni Enzi ya Shaba ya Kati, enzi ya mababu wa baadaye. Hili ndilo lango la maji hapa. Hilo lilikuwa moja ya milango ya kuingia katika eneo la kifalme la Yerusalemu.

Hapo awali hili lilipatikana au kugunduliwa na Charles Warren katika karne ya 19 lakini baadaye lilichimbuliwa na watu kadhaa, hasa Eilat Mazar. Na alipata lango la kifalme la kuingia Ofeli, mahali kati ya Mlima Sayuni na jiji la Daudi. Na labda hili lilijengwa au kuimarishwa wakati wa utawala wa Uzia.

Hii ni sehemu ya ukuta ulioenea kuzunguka mlima wa hekalu ambao Eilat Mazar aliugundua. Unaangalia mawe yaliyowekwa hapo na waashi, labda waashi wa Foinike, wakati wa utawala wa Sulemani. Hicho ni kipande cha ukuta cha Sulemani ambacho kimesalia.

Ajabu sana. Sasa, Sulemani alikuwa na bustani za kifalme na bustani hizo za kifalme zilikuwa kwenye matuta ya Kidroni. Hapa kuna picha ya kisasa ya Bonde la Kidroni.

Hapa ni mji wa Daudi, mteremko wa mashariki wa mji wa Daudi. Hapa ni kitongoji cha Waarabu cha Silwan, Siloa ya kale katika Biblia, na kilima cha kukera hapo juu. Hapa ni kilima cha baraza la uovu, ukingo wa kusini unaoelekea mji wa Yerusalemu.

Lakini kwenye miteremko ya hizi, miteremko yote miwili juu ya Bonde la Kidroni, kulikuwa na matuta. Na hii ilikuwa, tunaamini, sehemu ya Bonde la Mfalme, tena, iliyomwagiliwa na Chemchemi ya Gihoni, labda mbali zaidi kusini, sio mbali sana kaskazini. Hili lingekuwa wazo ambalo Sulemani labda anaelezea katika Kohelet, ambapo anazungumzia kuhusu kujenga bustani na mbuga na labda alizirejelea.

Na wakati wowote mfalme alipojenga bustani au bustani au bustani nzuri za mtaro kama Sulemani alivyofanya, ilikuwa, tena, jaribio la kuunda upya au kukamata tena Paradiso Iliyopotea, ikimaanisha Bustani ya Edeni. Na una mkutano huu tena mapema kati ya Ibrahimu na Melkizedeki katika Bonde la Shave, Bonde la Bet HaKarem, Bonde la Mfalme, labda katika eneo hili hapa. Kwa hivyo, hii ina umuhimu maalum, ingawa leo ina watu wengi na imejengwa juu yake.

Zamani, hii labda ilikuwa eneo takatifu. Sulemani aliendelea na ufalme wa Daudi, ingawa shinikizo liliongezeka na udhaifu ulionekana na falme zilizomzunguka, na umiliki wa Sulemani ulivunjika haraka baada ya kifo chake. Lakini bado ulikuwa ufalme wenye nguvu sana, hasa si kupitia vita kama ilivyokuwa chini ya Daudi, bali chini ya ustawi wa kiuchumi chini ya Sulemani.

Udhibiti wa njia za biashara na biashara na falme zingine ulileta utajiri mwingi. Tulizungumzia hapo awali kuhusu wilaya za utawala za Sulemani, na hizi zilikuwa sawa na maeneo ya kikabila. Kulikuwa na wilaya 12 na, bila shaka, makabila 12.

Kulikuwa na tofauti, hata hivyo, na hizi zilitolewa tena kwa zamu. Wilaya hizi zilisaidia kufadhili urasimu mkubwa wa Sulemani wakati wa utawala wake na zilikuwa mada ya malalamiko na kusukumwa nyuma kwa sababu ya ushuru mzito na wingi wa Oved waliopewa raia wa Sulemani wakati wa utawala wake. Uashi wa Ashlar, mawe ya mraba au ya mstatili yaliyochongwa vizuri sana yaliyowekwa katika kuta za mtindo wa headstretcher.

Unaweza kuona hapa kutoka Samaria, kutoka Megido, na hapa kutoka Heshboni, tena, ni sifa za utawala wa Sulemani. Hii, tena, ni hatua ya mbele katika usanifu ambapo huna mawe ya shambani au mawe ya shambani yaliyochongwa kwa ukali na kung'olewa lakini pia uashi uliochongwa vizuri sana ambao umeunganishwa vizuri ili kujenga kuta za misombo ya kifalme na miji ya kifalme. Sulemani alikuwa na wake wengi, hasa kutokana na mikataba na mataifa mengine falme zingine, na mmoja

wao, bila shaka, alikuwa binti wa Farao, mke wake wa kwanza. Na hili ni kaburi, kaburi kubwa huko Silwan ambalo limesalia tangu kipindi cha ufalme, amini usiamini, na ambalo lilichongwa kutoka kwenye mwamba na hapo awali lilikuwa na piramidi juu ambayo ilichimbwa kwa ajili ya mawe na mlango wa kaburi hili ulipanuliwa wakati fulani wa kale, labda wakati mtawa mmoja aliishi hapo, lakini cornice hapa na ukweli kwamba kulikuwa na ushahidi tu wa mwanzo wa piramidi huipa ushawishi wa usanifu wa aina ya Misri . Kwa hivyo inaitwa kaburi la binti wa Farao.

Herufi moja na nusu pekee ya maandishi yamehifadhiwa upande mmoja wa mlango. Kwa bahati mbaya, hatuwezi kutengeneza chochote kutokana na hilo, lakini wakati mmoja, jina la marehemu lilichongwa juu ya mlango na kukatwa. Tukizungumzia mke wa Sulemani, msichana Mshulami anayetajwa katika Wimbo wa Nyimbo labda alitoka katika kijiji hiki hapa chini ya Kilima cha More katika Bonde la Harod, na kuna nadharia kwamba labda binti yake Mmisri wa Farao alikutana naye huko Beit Shan, ambayo bado ilikuwa na ushawishi wa Misri huko wakati huo, na labda ndivyo wawili hao walivyokutana.

Ni uvumi tu. Tunachojua kutoka kipindi cha Sulemani ni kwamba kulikuwa na ustawi, maendeleo makubwa katika utamaduni. Mfinyanzi mzee wa Israeli kutoka kipindi cha majaji, kipindi cha utawala wa kifalme wa mapema, alikuwa mtupu na wa kawaida, lakini wakati wa Sulemani unaona aina nyekundu za vyombo vya udongo zenye kung'aa na nzuri zaidi.

Hizi zilipatikana katika miradi ya kuchuja kwa mvua ya Mlima wa Hekalu ambayo ilifanywa na profesa wangu wa zamani Gabi Barkay, mamlaka ya kidini ya Kiislamu yalikuwa yakiondoa udongo kutoka kwa Mlima wa Hekalu kinyume cha sheria, wakiubeba walipokuwa wakijenga msikiti wa chini ya ardhi kwenye Mlima wa Hekalu, na Gabi na wanafunzi wake wamerudisha udongo huo na kuupeleka mahali tofauti na kuuchuja kwa maji kwa msaada wa mamia ya watu waliojitolea na kupata mabaki kutoka kwa Mlima wa Hekalu, ambayo hapo awali hayakuwa yakipatikana kwa ajili ya kuchimbwa. Kwa hivyo, haya hayapo, lakini yanaweza kuthibitishwa kwa sababu ya jinsi yalivyo, kwa mtindo wao na jinsi yalivyo, na haya ni vyombo vya udongo vyekundu vilivyochomwa kwa mkono kutoka wakati wa Sulemani. Vipande vilivyogunduliwa hivi karibuni, pia kutoka kwa utawala wa Sulemani, labda vinaweza kutafsiriwa kama divai ya bei rahisi.

Ilikuwa kutoka kwenye mtungi wa kuhifadhia, ambao unaonekana kama mtungi usio na mkunjo, labda uliotolewa kwa wanajeshi wa Sulemani au mmoja wa wasimamizi wake. Sasa 1 Wafalme sura ya 6-8 inatoa maelezo ya kina sana kuhusu jinsi Sulemani alivyojenga Hekalu. Daudi alitaka kujenga Hekalu, lakini Mungu alisema, hapana, hilo lifanywe na mwanao, na ni Sulemani aliyejenga hekalu hili la kifahari ili kuweka Sanduku la Agano na samani na vitu vya hekalu au vitu kutoka Hema katika makazi sahihi ya kudumu.

Kuna vipimo na maelezo ya hekalu lililotolewa katika 1 Wafalme, lakini hapana, hakuna hata moja lililopo leo, kwa makusudi lipo leo. Kwa hivyo, tunapaswa kutafuta ulinganifu. Na hapa kuna moja ya ujenzi mpya wa msanii wa jinsi hekalu lilivyoonekana.

Una nguzo mbili, hatuna uhakika kama zilikuwa zimeunganishwa au zimesimama kwa uhuru, na kisha una hekeli , ukumbi, na hatimaye debir , patakatifu pa patakatifu, na samani za hekalu, pamoja na vyumba vya kuhifadhia vitu vya ziada na makao ya makuhani, madhabahu ya uvumba, beseni, na kadhalika. Lazima lilikuwa jengo zuri, lakini tena linategemea, maelezo yanaweza kufasiriwa. Kwa hivyo, wakitafuta ulinganifu, wanaakiolojia wamepata kadhaa, yote baadaye, kidogo baadaye, karne moja au zaidi baadaye, lakini ulinganifu wa karibu zaidi ulipatikana na kuchimbwa katika miaka ya 1980 katika eneo kaskazini mwa Syria linaloitwa Ein Dara.

Hili ni hekalu kubwa, hekalu la kipagani, lakini lilikuwa na kufanana kwa ajabu na hekalu la Sulemani, na tutaangalia baadhi ya haya baada ya dakika moja. Kwanza kabisa, lilikuwa aina ile ile ya mpango wa sakafu, nguzo mbili, kambi ya mbele, ukumbi, na patakatifu pa patakatifu. Pia lilikuwa na vyumba vya ziada vilivyolizunguka, na hekalu la Sulemani pia lilikuwa na vyumba hivyo, lakini vinafanana sana kwa njia nyingi, na tutaona tena baadhi ya hivi.

Hapa kuna sanamu ya sphinksi au kerubi huko Ein Dara. Tena, makerubi walikuwa wakilinda Sanduku la Agano, kwa hivyo motifu hiyo hiyo ilitumika. Cha kushangaza, kuna nyayo kubwa chini, au kwenye mlango wa hekalu la Ein Dara, nyayo moja, mbili hapa, moja hapa, na kisha moja kwenye, kwenye, kwenye jukwaa nyuma, na inaonekana hiyo ni nyayo ya mungu huyu ambayo hekalu hili ni la kuingia hekaluni.

Na kwa hivyo, una wazo katika hekalu la Sulemani, hapa ni makao ya Yahweh, na kwa hivyo Yahweh angetembea ndani kama vile nyayo hizi kubwa za mungu huyu wa kipagani zingetembea huko Ein Dara. Kuna maneno na istilahi nyingi za Kiebrania, istilahi za usanifu, zilizotumika kwa hekalu la Sulemani ambazo wasomi hawakuwa na uhakika wa jinsi ya kutafsiri. Moja ilikuwa kimiani, na angalia kimiani hii ya mawe iliyochongwa hapa katika hekalu la Ein Dara, na mizunguko hii hapa, labda inafanana sana na kile kilichokuwa kwenye hekalu la Sulemani, na hii inathibitisha tena baadhi ya usomaji wa maandishi hayo kwamba kimiani ilikuwa neno sahihi kutumia.

Sasa, mbali na Ein Dara, kuna mifano katika eneo la Tell Tayinat nchini Uturuki , na hapa kuna jumba la mfalme, jumba la Bit Hilani , ambapo unaingia kupitia mlango, mlango wenye nguzo, kisha unaelekea kwenye kiti cha enzi. Huingii moja kwa moja kila wakati, na kiti cha enzi kiko nyuma; kila mara unageuka na kutazama kiti cha enzi katika chumba cha kiti cha enzi. Karibu na jumba hilo kulikuwa na hekalu dogo la kifalme, karibu sana, tena, kama Ein Dara, karibu sana na hekalu la Sulemani katika mpango wa sakafu.

Sasa, hatujui ukubwa wa kuta zinazozunguka Mlima Moria. Hapa kuna msingi unaoweza kubainishwa jinsi unavyoonekana chini ya jukwaa la Herode, ambalo liko hapa, lakini jukwaa la Sulemani linaweza kuwa dogo hapa, labda jukwaa la mraba au labda jukwaa la mviringo. Tena, hivi ndivyo Wilson na Warren walivyogundua katika miaka ya 1860 na 70, huku bado ungeweza kuchunguza chini ya Mlima wa Hekalu.

Sasa, bila shaka, hilo ni marufuku. Leen Rittmeier, ambaye ni muumini na mwandishi aliyechapishwa wa vitabu kadhaa, amesoma Mlimani mwa Hekalu kwa karibu miaka 50, na amefanya kazi ya ajabu katika kubaini haswa mahali ambapo Hekalu la Sulemani na, hivyo, Hekalu la Zerubabeli na Herode lilisimama kwenye Mlimani mwa Hekalu. Ukiangalia atlas na historia za mapema za Yerusalemu, una hekalu la Sulemani katika kila eneo linalowezezana kwenye Mlimani mwa Hekalu, lenye nadharia tofauti na nafasi tofauti.

Lakini naamini Lien Rittmeyer ametatua tatizo hilo waziwazi kupitia utafiti wake, unaotumia mwamba ulio wazi katika kaburi la Waislamu la Kuba la Mwamba. Sasa, niliweza kuingia kwenye Kuba la Mwamba mwaka wa 1985 na kuona mwamba huu ulio wazi, ambao inasemekana farasi wa Muhammad aliruka kutoka kwake. Lakini sasa, isipokuwa wewe ni Mwislamu, huwezi kuingia kwenye kaburi la Waislamu hapa kwenye Kuba la Mwamba.

Ni marufuku. Lakini Rittmeyer aliweza kufanya hivi mapema nilipoweza kusoma uso wa mwamba huu. Na ametambua njia za msingi, na msingi unakata mwamba wa msingi kwa kuta mbili za Patakatifu pa Patakatifu.

Na zaidi ya hayo, ametambua umbo la mstatili, vipimo sawa na Sanduku la Agano, mahali ambapo lingekuwa katikati ya Patakatifu pa Patakatifu. Kwa hivyo, mwamba huu wa msingi, ulio wazi hapa, kwa nia na madhumuni yote, ni wazi mahali halisi pa Patakatifu pa Patakatifu pa Hekalu la Kiyahudi la Sulemani na wafalme wa baadaye. Sasa, utaona katika machapisho mengi, machapisho maarufu, maeneo mengine mbadala ya hekalu upande wa kusini na juu ya mlima huo wote wa hekalu na hata nje yake.

Lakini ukichunguza jinsi Lien Rittmeyer alivyofanya katika kitabu chake, *The Quest*, ni muhtasari mzuri wa kile alichokigundua akiangalia vyanzo vyote vya kihistoria, Josephus, vyanzo vya marabi, na kazi ya akiolojia. Alikuwa mbunifu wa moja ya uchimbaji kusini mwa Mlima wa Hekalu. Amefanya kazi yake ya nyumbani, na hii, nadhani, ni sahihi bila shaka.

Kwa hivyo, inasisimua sana hapa. Sasa, cha kufurahisha zaidi, chini ya mwamba huu, kwenye kuba la mwamba, kuna kile kinachoitwa pango linaloitwa Kisima cha Nafsi. Hapa kuna sehemu iliyokatwa kwenye paa la pango hilo.

Pango hilo linafanya nini hapo na tunaliwekaje jina la pango hilo? Lilikuwa la nini? Rivka Gonen aliandika makala yenye uchochezi sana katika Biblical Archaeology Review mnamo 1983, miaka 40 iliyopita, na alisema kwamba hili lilikuwa kaburi la Enzi ya Bronze, labda la familia maarufu ya Wayebusi, Wajerusalemu wakati wa vipindi vya baadaye vya mababu. Na ni utata kwa sababu hili ndilo eneo takatifu zaidi katika Uyahudi na mojawapo ya maeneo matatu matakatifu zaidi katika Uislamu, na una kaburi kwenye msingi wa mwamba chini ya eneo takatifu zaidi, ambalo, bila shaka, ni la kishenzi sana na si sahihi. Lakini, tena, anatoa nadharia ya kuvutia sana.

Lakini iko juu ya kilima. Hakika ilikuwa uwanja wa kupuria. Aruni wa Myebusi alimpa Daudi, au Daudi aliununua kutoka kwake.

Kwa hivyo, kunaweza kuwa na makaburi hapo pia. Hilo ni swali ambalo lazima liachwe wazi kwa sasa. Chini ya mlima wa hekalu kuna mabirika makubwa yaliyochimbwa kwa ajili ya kuhifadhi maji na kuoshea.

Mwendo wa mara kwa mara wa wanyama wa kutoa kafara hekaluni ulihitaji kiasi kikubwa cha maji, na kwa hivyo hawa walichimbwa ili kuhifadhi maji kwa kusudi hilo. Sasa, utafiti mwingi wa akiolojia unaomhusu Sulemani, mbali na Yerusalemu, unategemea maandishi haya katika 1 Wafalme 9, kwa sababu hii inaelezea shughuli za Sulemani, shughuli za ujenzi. Na hizi, tena, hutoa dalili au ushahidi wa maeneo ambayo wanaakiolojia wanaweza kuangalia na kuona kama wanaweza kupata ushahidi wa shughuli hizi za ujenzi zilizofanywa na Sulemani.

Kwa hivyo, hebu tuangalie wanasema nini, inasema nini hapa. Mwishoni mwa miaka 20, ambayo Sulemani alijenga majengo haya mawili, Hekalu la Bwana na Jumba la Kifalme, Mfalme Sulemani alimpa Hiram mfiadini wa Tiro miji 20 huko Galilaya, kwa sababu Hiram alikuwa amempa mierezi yote, miberoshi, na dhahabu aliyotaka. Na, bila shaka, hii inahusiana na nchi ya Kabul, ambayo tulizungumzia hapo awali, na tutaona slaidi kadhaa katika muda mfupi unaohusiana na hilo.

Sawa, na kisha inazungumzia kazi ya kulazimishwa ambayo Sulemani alitumia kujenga hekalu, jumba lake mwenyewe, matuta, tena, Shadmote Kidroni, kuta za Yerusalemu, na Hazori, Megido, na Gezeri. Kisha kuna aina ya tanbihi hapa. Farao, mfalme wa Misri, alishambulia na kuteka Gezeri, akaichoma moto, akawaua wakazi wake Wakanaani, kisha akaitoa kama zawadi ya harusi kwa binti yake, mke wa Sulemani.

Na Sulemani alijenga upya Gezeri. Sasa, huu ni ushahidi wa kuwepo kwa akiolojia kwa sababu unapaswa kuweza kwenda kwenye maeneo haya na kupata majengo yanayojengwa ambayo yanafanana na yalikuwepo wakati wa Sulemani. Na Gezeri, tena, ina msukumo wa ziada wa kuharibiwa na kisha kujengwa upya mara moja wakati wa utawala wa Sulemani.

Pia alijenga Beit Horoni ya Chini, ambayo ni mji katika Bonde la Ailoni unaopanda milima, Baalathi, na Tadmori jangwani. Tadmori inaweza kuwa Tamari, na hiyo inaweza kuwa kusini, kusini mwa Bahari ya Chumvi katika Arava . Ndani ya nchi yake, pamoja na miji yake yote ya ghala na miji ya magari yake ya vita na farasi wake, chochote alichotaka kujenga huko Yerusalemu, Lebanoni, na katika eneo lote, alitawala.

Sawa. Mwishowe, chini kabisa, tuna Mfalme Sulemani pia alijenga meli huko Etzion Geber, ambayo iko karibu na Eilat huko Edomu, kwenye ufuo wa Bahari Nyekundu, Ghuba ya Eilat, Ghuba ya Akaba. Na Hiram akawatuma watu wake, mabaharia walioijua bahari, kuhudumu katika meli pamoja na watu wa Sulemani.

Walisafiri kwa meli hadi Ofiri na kuleta dhahabu 420, ambazo walimletea Mfalme Sulemani. Kwa hivyo, kulikuwa na safari nyingi za kusafiri kwa meli za kigeni kwenda bandari za kigeni ili kupata bidhaa na hazina za kigeni . Kwa hivyo, kuna taarifa nyingi hapa ambazo, tena, zinapaswa kuthibitishwa na akiolojia.

Naam, maeneo ya Gezeri na Hazori yote yamechimbwa. Tena, Hazori na Waisraeli, kama tunavyojua, chini ya Yadin, na baadaye, hivi karibuni, na Ben-Tor na wanafunzi wake. Na wamegundua, katikati ya jiji la juu, ambalo lina umbo la chupa ya koka iliyopinda, ekari 20 upande wa juu wa jiji, lango la vyumba sita lenye minara ya lango nje.

Lango pia lilipatikana Gezeri na kutambuliwa hivyo, likichimbwa kwa sehemu na Macalister, na kwa sehemu kutokana na uchimbaji wa baadaye chini ya Wright na Dever. Hili pia lilikuwa lango la vyumba sita, sawa na karibu na vipimo sawa na lile la Hazori. Zaidi ya hayo, Chuo Kikuu cha Chicago kilichimba lango lingine la vyumba sita huko Megido, jiji la tatu lililoimarishwa na Sulemani, lenye vipimo sawa.

Hapa kuna baadhi ya marekebisho ya jinsi zilivyokuwa. Hivi ndivyo zingekuwa zikionekana. Na kwa hivyo, una mbunifu yule yule anayefanya kazi katika maeneo yote matatu.

Ni wazi, na bila shaka, iliyoandikwa wakati wa Sulemani, kwa kutumia vyombo vya udongo, ni wazi una kile kinachoitwa malango ya Sulemani hapa Gezeri, Hazori, na Megido. Na hapa kuna tena nyumba ya lango kama ilivyoonekana kujengwa upya. Maandishi katika Wafalme wa Kwanza yanataja Tadmori jangwani.

Huenda hii ikawa Palmyra katika jangwa la Syria, lakini kuna uwezekano mkubwa Tamari katika Aravah . Na Tamari, bila shaka, ina ngome na lango ambalo limejengwa katika karne ya 10, na kisha baadaye likajengwa zaidi ya miaka 150 baadaye. Na hilo bado, limechimbwa na bado limeandikwa kwa ajili ya kuchapishwa tunapozungumza.

Lakini hakika kuna eneo lenye ngome huko tangu wakati wa Sulemani. Kwa nini hili ni muhimu? Miji hii yote ni muhimu kimkakati. Megido inafunika Bonde la Yezreeli, milango ya kusini ya Bonde la Yezreeli, na inalinda sehemu ya ndani ya Israeli kutokana na uvamizi wa baharini kutoka kwa Akko.

Hazori inalinda Israeli kutoka kaskazini. Iko kwenye barabara kuu ya pwani inayopanda kwenda Damasko, kwa hivyo inalinda Israeli kutoka kaskazini. Gezeri inalinda Israeli tena kutoka magharibi, kutoka Bonde la Aylon, na inalinda njia za kuelekea Yerusalemu.

Tamari analinda Israeli kutoka kusini na mashariki. Kwa hivyo, haya yote yana jukumu muhimu la kimkakati katika ulinzi wa ufalme. Sasa pamoja na malango hayo, Sulemani na wafalme waliomfuata walijenga ghala na baadhi ya mazizi yaliyoaminika katika miji hii ya ghala ili kuhifadhi pengine kodi ya kifalme katika mfumo wa vyakula na vifaa vya kijeshi.

Hii ni ghala lililojengwa upya huko Megido , na unaweza kuona mabirika ya kulishia punda au farasi hapa. Tena, kumekuwa na mjadala mrefu kama haya yalikuwa mazizi au maghala, labda yalitumika kwa vitu tofauti katika vipindi tofauti vya wakati. Wakati mwingine, labda, yalitumika kama mazizi, lakini kuna uwezekano mkubwa, yalikuwa maghala.

Baadhi ya haya yamepatikana na mitungi iliyo wazi na mitungi ya kuhifadhia, na si kwa ajili ya ghala, vifaa vya ghala, si kwa ajili ya mazizi. Na hii ni ile iliyojengwa upya huko Hazori, tena mitazamo miwili ya ile iliyoko Megido. Sulemani pia alikuwa na uhusiano na Malkia wa Sheba na huu ulikuwa uhusiano wa kiuchumi.

Bila shaka, filamu zitabadilisha hili kuwa uhusiano wa kimapenzi, ambao huenda ulitokea au haukutokea. Lakini Sheba ilikuwa ufalme kusini mwa Arabia huko Yemen, Saba ya kale, na unaweza kuona baadhi ya ardhi na miji ya Yemen leo. Na hivi karibuni kumepatikana maandishi ya karne ya 8 yanayotaja biashara kati ya ufalme wa Saba na Yuda.

Na kwa hivyo, Malkia wa Sheba, labda hakuwa mrembo kama mwigizaji huyu hapa anayemwakilisha, lakini alikuja kufanya biashara na Sulemani na kujifunza kuhusu hekima yake na kuzungumza naye na kujifunza kutoka kwake. Lakini hiyo labda ilikuwa njia ya mahusiano ya kibiashara. Sawa miji ya Ofiri na Tarshishi, haya yalikuwa maeneo ya meli za Sulemani, meli za Sulemani na Hiram wa mabaharia wa Tiro .

Hizi zilikuwa wapi? Tena, hatuna uhakika kwa uhakika. Maeneo yamependekezwa kuwa mbali kama vile Hispania, India, Msumbiji, na Afrika. Lakini meli za Sulemani zilisafiri katika Bahari Nyekundu, bila shaka hadi chini ya Arabia na labda kuzunguka Pembe ya Afrika na hadi bandari zilizo mbali zaidi.

Tarshishi inaweza kuwa Hispania, au inaweza kuwa Tarso, kama ilivyokuwa katika mji wa Sauli au Paulo katika Agano Jipya; hatujui. Lakini tunajua kwamba kisiki hiki kilipatikana kinachotaja Ofiri pia. Kwa hivyo ni swali la kihistoria la kuvutia ambalo bado linahitaji jibu.

Sawa kwa muhtasari, tumezungumzia kuhusu eneo la Etzion Geber, labda kuwa Kisiwa cha Matumbawe au Kisiwa cha Farao katika Bahari Nyekundu. Na kisha Khirbet En-Nahas, migodi ya shaba ya Sulemani katika Aravah . Hii ndiyo lango la ngome hiyo katika eneo hilo.

Na hii ni picha ya Tom Levy hapa na tena video iliyotengenezwa kuhusu kazi yake huko Khirbet En-Nahas na Aravah . Wadi Finan, ambapo operesheni hii ya uchimbaji wa shaba na shaba ilifanyika. Zaidi ya hayo, Amin Mazar amechimba eneo la Tel Rehov, jiji la kale la Rehov katika Bonde la Beit-Shan, karibu na Beit-Shan, kusini mwa Beit-Shan, na akapata operesheni kubwa ya ufugaji nyuki, mzinga wa nyuki ikiendelea hapo.

Sasa, kwa nini hilo lingekuwa muhimu? Je, walikuwa wakitengeneza asali? Hapana, hii ni kwa ajili ya kutengeneza nta, nta ya nyuki. Nta ya nyuki ilitumika kutengeneza ukungu kwa vitu vya shaba. Kwa hivyo, katika sehemu ya kaskazini ya Ufalme wa Israeli, una operesheni hii kubwa ya kutengeneza nta ya nyuki, huku kusini mwa Israeli, katika Aravah , huko Edomu, una shughuli nyingi za uchimbaji madini.

Ni ufalme gani uliopo kati ya hizi mbili au unaozunguka hizi mbili? Ufalme wa Israeli katika karne ya 10 chini ya Sulemani. Kwa hivyo unachanganya fumbo, na unaona waziwazi operesheni kubwa kutoka kwa ufalme mkubwa. Na kisha tunarudi kwenye eneo la Tel El-Khalifeh.

Tena, Sulemani, bandari ya Sulemani ilikuwa tena, labda Kisiwa cha Matumbawe, lakini ngome hii nyingine iliyo karibu sana na ufuo wa Ghuba ya Eilat, ambayo ilichimbwa na Nelson Glueck katika miaka ya 1930, pia inastahili kutajwa. Nadhani, labda ilikuwa Eilat ya Kibiblia. Kwa kuwa Etzion Geber iko karibu na Eilat, kama maandishi yanavyosema, hii ilikuwa Eilat na Kisiwa cha Matumbawe kilikuwa Etzion Geber.

Kwa hivyo tena, Nelson Glueck alikuwa sahihi kwa kiasi fulani, lakini alifanya makosa kadhaa kuhusu jinsi ngome hiyo ilivyotumika na jina lake. Lakini kuna, tena, mjadala unaoendelea kuhusu hasa kilichotokea hapa. Na kazi yake ilitathminiwa upya na Gary Practico , ambaye alichapisha matokeo ya Glueck kutoka Tel El-Khalifeh yapata miaka 30 iliyopita.

Na tunaacha hiyo na picha nyingine ya Kisiwa cha Coral na tunaona meli za Sulemani zikiondoka bandarini hapo, zikielekea sehemu za kigeni ili kuuza bidhaa kwa ajili ya

ufalme. Sawa, na kutajwa moja kwa mwisho ni kundi la makazi. Tulitaja hili hapo awali tulipokuwa tunazungumzia jiografia ya Biblia.

Nyanda za Juu za Negev, kusini mwa sehemu ya kusini ya Israeli, zina mfululizo mzima wa maeneo ya Chuma I, Chuma II, maeneo yenye maboma, maeneo yenye kuta. Na hivi ndivyo yanavyoonekana. Baadhi yao ni ya mviringo.

Angalia kuta za kasri hapa. Baadhi yake ni za mraba. Mitindo mbalimbali ya ngome, lakini zote zinaonekana kuwa na tarehe ndani ya karne ya 11, 10.

Je, zinaweza kuwa aina fulani ya kundi la kilimo la makazi ya kilimo, makazi yenye ngome ambayo Sulemani aliyaanzisha katika eneo hili, angalau ili kuwa na utawala juu ya eneo hili kame, au labda kujaribu kulima mazao na kulifanya liwe muhimu? Hatujui. Na baadhi ya haya ni magumu kuyafikia. Baadhi yanaweza kuwa ya kabla ya Sulemani na Daudi.

Bila shaka, hawamjulishi tarehe ya mwisho. Lakini je, walikuwa Waisraeli au kitu kingine, kundi lingine la watu? Na hilo ni swali lingine ambalo bado halijajibiwa kikamilifu. Sawa, na hatimaye, nchi ya Kabul.

Tuliona mandhari ya hili hapo awali : ardhi ambayo Sulemani aliiuza kwa mfalme Hiram kwa huduma zake. Na hii, bila shaka, ni magofu ya Rosh Zayit, ngome nyingine ya karne ya 10.

Je, ni Wafoinike, au ni Waisraeli? Swali ambalo bado liko wazi. Kwa hivyo hilo linakamilisha tena utawala wa Sulemani na Daudi. Na sasa tunatazamia ufalme uliogawanyika.

Asante.

Huyu ni Dkt. Jeffrey Hudon katika mafundisho yake kuhusu Akiolojia ya Kibiblia. Hii ni kipindi cha 17, Akiolojia na Sulemani.